

"IQTISODIYOTDA TARKIBIY O'ZGARISHLARNI CHUQURLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI" (SANOAT TARMOQLARI MISOLIDA)

Kandaxarov Zafar Ishratovich

"TIQXMMI"MTU, Laboratoriya mudiri

Shodmonkulova Sitara To'xtasin qizi

"TIQXMMI"MTU, O'quv-Uslubiy bo'limi nazoratchisi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada iqtisodiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishlari, ushbu jarayonni sanoat tarmoqlari misolida haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Harakatlar strategiyasi, modernizatsiyalash, diversifikatsiyalash, tranzit, "sanoatlashtirish", "innovatsiya", "iqtisodiyotni erkinlashtirish", "iqtisodiyotni diversifikatsiyalash", "inson kapitali", "milliy boylik".*

O'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida iqtisodiyotni modernizatsiyalash va uning tarkibini diversifikatsiyalash asosida innovatsion taraqqiyot yo'liga o'tish vazifalari hal etilmoqda. Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirishda modernizatsiyalash loyihasi ishlab chiqilgandan so'ng, tarkibiga sanoat, investisiya va innovatsiya siyosatlarini qamrab oluvchi strategiya tuziladi. Modernizatsiyalashda bir tomondan iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini texnik va texnologik jihatdan yangilash, sifat jihatdan takomillashtirish, pirovardida ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash nazarda tutilsa, ikkinchi tomondan inson omilini taraqqiy ettirish masalasi turadi.

Jahon amaliyoti ko'rsatishicha, milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning energiya, material va kapital sig'imkorligini yuqoriligi, zamonaviy texnologiyani o'zida mujassamlashtirmaganligi mahsulotlarning raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy adabiyotda "iqtisodiyotni modernizatsiyalash" kategoriyasi "innovatsiya", "diversifikatsiya", "barqaror iqtisodiy o'sish", "o'tish iqtisodiyoti" kabi tushunchalar bilan uzviy bog'liqlikda tahlil qilingan. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida bozor munosabatlarini shakllantirish jarayonida modernizatsiya nazariyalaridan deyarli foydalanilmagan va aksariyat hollarda "islohotlar" va "o'tish (tranzit) iqtisodiyoti" tushunchalari qo'llanilgan. Iqtisodiy islohotlar jarayonida birgina bozor institutlari samarali iqtisodiy rivojlanishni ta'minlab bera olmasligi ma'lum bo'ldi va iqtisodiy aylanmaga "modernizatsiya", "tarkibiy o'zgarishlar", "milliy raqobatbardoshlik" tushunchalari kiritildi. Bunda modernizatsiya aksariyat mamlakatlarda milliy dastur sifatida qabul qilina boshlandi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash mexanizmi "iqtisodiyotni modernizatsiyalash" kategoriyasi "sanoatlashtirish", "innovatsiya", "iqtisodiyotni erkinlashtirish", "iqtisodiyotni diversifikatsiyalash", "inson kapitali", "milliy boylik" kabi qator tushunchalar bilan uzviy birlikda o'rganildi. Natijada ushbu tushunchalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiyotni modernizatsiyalash kategoriyasining tavsifini to'liqroq ochib beradi va iqtisodiyotni modernizatsiyalashning iqtisodiy qonuniyatlarini

aniqlashga yordam beradi Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish uchun real sektor tarmoqlarini modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash zarur. Bunda iqtisodiyotni modernizatsiyalash diversifikatsiyalash jarayonlari bilan parallel ravishda kechadi va o'zaro uzviy bog'liqlikda amal qilib, pirovardida innovatsion taraqqiyotni ta'minlaydi.

Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar, iqtisodiy sistemning komponentlaridagi o'zgarishlardir. Bu o'zgarishlar iqtisodiyotning har qanday sohada yuzaga kelishi mumkin, masalan, pul moliyaning o'zgarishi, siyosatning o'zgarishi, yangi texnologiyalar va innovatsiyalar kiritilishi kabi.

1. Pul moliyaning o'zgarishi: Pul moliyasi tarkibida valyuta, minbaliq va boshqa mablag'lar mavjud bo'ladi. Pul moliyaning tarkibidagi o'zgarishlar iqtisodiyotga ta'sir qiladi. Valyuta kursining o'zgarishi import va eksport tovarlar narxlari bilan bog'liq bo'ladi.

2. Siyosatning o'zgarishi: Iqtisodiyotda siyosat tashkil etilganligi uchun davlat tomonidan amalga oshirilgan xususiyatlarga asoslangan bo'lishi mumkin. Davlat siyosati investitsiya muhitini ta'sir etishi, korporativ soliqni tartibga solmaslikni yoki iste'mol soliqini pasaytirishni talab etishi mumkin.

3. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar: Yangi texnologiya va innovatsiya qo'llanmalarining chiqishi iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarga olib keladi. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar iqtisodiy faoliyatni optimallashtirishga yordam berishi mumkin, yangi sohalarini yaratadi va uning darajasini oshiradi.

4. Demografik tarkibiy o'zgarishlar: O'zbekistonda hamda dunyo bo'ylab demografik tarkibda o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Yo'nalishlarda ro'y berayotgan bu o'zgarishlar iqtisodiyotga ta'sir qilishi mumkin, masalan, katta yoshdagi bo'lgan jamiyatlarning iste'molchilar sifatida ko'pligi talablar va ishlab chiqaruvchilar tomonidan taklif etilgan mahsulotlarga ommaviy talaba qo'yishi mumkin.

5. Tijorat munosabatlarda o'zgarish: Tijorat munosabatlarda sodir bo'lgan o'zgarishlar iqtisodiyotning tarkibiy qismidagi tuzilishi, ishlab chiqaruvchi va iste'molchilar orasidagi munosabatlarni ta'sir etishi mumkin. Tijorat munosabatlardagi tarkibiy o'zgarishlar eksport-importning ko'rinishida yuzaga kelishi mumkin.

Bu misollar faqat bir nechta tarkibiy o'zgarishlardan foydalanib ko'rinishdirish uchun keltirilgan. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar juda ko'pdir va ulardan har biri iqtisodiyotning turli sohalarida o'ziga xos ta'sirga ega bo'ladi.

Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyotning barcha sohalarida o'zgarishlarni amalga oshirish va ularning ta'sirini kuchaytirishni anglatadi. Bu o'zgarishlar, iqtisodiy faoliyatni yanada rivojlantirish, yangi innovatsiyalar va texnologiyalarni kiritish, xavfsizlikni yuksaltirish va mamlakatning umumiy darajasi bilan hamkorlik qiladigan turli sohalarida yuksak darajada rivojlanishi uchun muhimdir.

Tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning bir qatori muhim usullari quyidagilardir:

1. Investitsiya: Investitsiya, kapitalni oshirish orqali iqtisodiy rivojlanishga imkon beradi. Kapital investitsiyasi iqtisodiy faoliyatni kengaytirishi va iste'molchilar uchun yangi ish imkonlarini yaratishi mumkin bo'ladi.

2. Innovatsiya: Yangiliklar va innovatsiyalar iqtisodiy faoliyatda o'zgarishlarni chuqurlashtiradi. Yangiliklar tarix bo'ylab iqtisodiyotning asosini tashkil etgan faktor bo'lib, yangi ideya, mahsulot yoki xizmatlar orqali mamlakatning iqtisodiy faoliyatida yangiliklarni kiritish imkonini beradi.

3. Texnologik rivojlanish: Texnologik o'zgarishlar, iqtisodiyotning rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Yangi texnologiyalar, iste'molchilarga iste'mol qilingan resurslarni kengaytirish va oqimni yanada oshirish imkonini beradi.

4. Xavfsizlik: Xavfsizlik, iqtisodiy faoliyatni chuqurlashtirishning muhim faktoridir. Iqtisodiyotda xavfsizlikni oshirish, moliyaviy risklarni kamaytiradi va investitsiya va innovatsiya uchun yaxshi muhit yaratadi.

5. Hamkorlik: Iqtisodiy faoliyatda hamkorlik, boshqa mamlakatlar bilan iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishi va shuningdek, mahalliy tadbirlar bilan ishlashni anglatadi. Hamkorlik orqali resurslar va tajribalar almashinuvi yuzaga keladi va bu da iqtisodiy faoliyatni chuqurlashtirishga imkon beradi.

Tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyotning rivojlanishi uchun muhim bo'lib, mamlakatning umumiy darajasi va insonlarning sifatli hayotini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish sanoat tarmoqlari misolida bir nechta ustuvor yo'nalishlarga ega bo'lishi mumkin:

1. Teknologik rivojlanish: Sanoat tarmoqlarida, yangi texnologiyalar va innovatsiyalar yordamida mahsulotlar ishlab chiqarish va yetkazib berish jarayonlari avtomatlashtiriladi. Bu, ishlab chiqaruvchi tadbirkorlikni yanada samarali qiladi va yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarish imkonini beradi.

2. Kapital investitsiyalari: Kapital investitsiyalari, sanoatga katta mablag'larda moliyaviy resurslar injeksionini ta'minlaydi. Bu, yangi istehsal uskunalari va texnikalarini xarid qilishga imkon beradi, shuningdek, mehnat kuchini oshiradi va o'ziga xos maxsuslashtirilgan iqtisodiyotning yaratilishi uchun zarur bo'lgan infrastrukturani rivojlantiradi.

3. Tadbirkorlik faoliyatining ko'paytirilishi: Tadbirkorlik faoliyatining ko'paytirilishi, sanoat sohasidagi tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning muhim aspektidir. Yerli va xalqaro sanoat tadbirkorliklarini qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlikni rag'batlantirish va investitsiyalarni jalb qilish yordamida, sanoat sohasidagi innovatsiyalar va rivojlanishlarni oshirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

4. Xalqaro hamkorliklar: Sanoat sohasidagi tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish uchun xalqaro hamkorliklar juda muhimdir. Xalqaro savdo aloqalarining rivojlanishi, yangi bozorlarga kirish va eksport potensialini oshirish,

shuningdek, xaridorlar va ishlab chiqaruvchilar orasidagi innovatsiya almashinuvi imkoniyatlarini yaratadi.

5. Iqtisodiyotning diversifikatsiyasi: Sanoat sohasidagi tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning boshqa muhim ustuvor yo'nalishi iqtisodiyotning diversifikatsiyasi hisoblanadi. Bu, iqtisodiyotda turli sohalarda faoliyat ko'rsatish yoki mahsulot portfeli boylab investitsiya qilish orqali riskni boshatadi va iste'molchilar uchun ko'proq imkoniyatlarni yaratadi.

Bu ustuvor yo'nalishlar sanoat tarmoqlari misolida iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning muhim aspektlarini bildiradi. Bu ushbu yo'nalishlardan foydalanish, sanoat sohasidagi ishlab chiqaruvchi tadbirkorlikni yanada rivojlantirish va iqtisodiyotning umumiy taraqqiyotini oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyovning Oliy Majlisga murojaatnomasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2018. 48-b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida”gi PF-4947-son Farmoni // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 y. 6-son

3. Гелман В. Авторитарная модернизация: каковы ее перспективы в России [Электронный ресурс] / В. Гелман. — 2008. [хттп //: www.eu.spb.ru](http://www.eu.spb.ru)

4. Ясин Е.Г. Модернизация и общество [Текст]: докл. к ВИИИ Междунар. науч. конф. Модернизация экономики и общественное развитие./ Е.Г. Ясин; М.: ГУ ВШЕ, 2007. С 6.